

Deportácie z Rumunska

Vasile Ionescu

Deportácie kočujúcich Rómov, Júl – August 1942 | Deportácie usadených Rómov, ich vyhlásenie za „nežiaduce“ osoby, Sep. 1942 | Zaobchádzanie s Rómami v Podnestersku | Povojnové roky a posudzovanie deportácií Rómov na povojnových trestných tribunáloch | Budúcnosť minulosti: Priznanie otroctva a holokaustu Rómov

➤ *Osud Rómov nepútal pozornosť rumunského štátu takmer celých sto rokov po tom, ako bolo v roku 1856 zrušené ich otroctvo. Až v roku 1940, keď sa dostali k moci fašisti, neprešli ani dva roky a Železná garda začala s masovými deportáciami Rómov. Tak ako aj mnohí Židia, boli Rómovia prevezení cez rieku Dnester do juhozápadnej Ukrajiny, ktorá sa vtedy nazývala Podnestersko. Odvezení tam boli bez čo i len najzákladnejších osobných vecí a museli tam prečkať dva roky plné hladu, chorôb a smrti. Iba približne polovici deportovaných Rómov sa podarilo dožiť marca 1944, keď Rumunsko začalo evakuovať svojich občanov z Podnesterska.*

ÚVOD

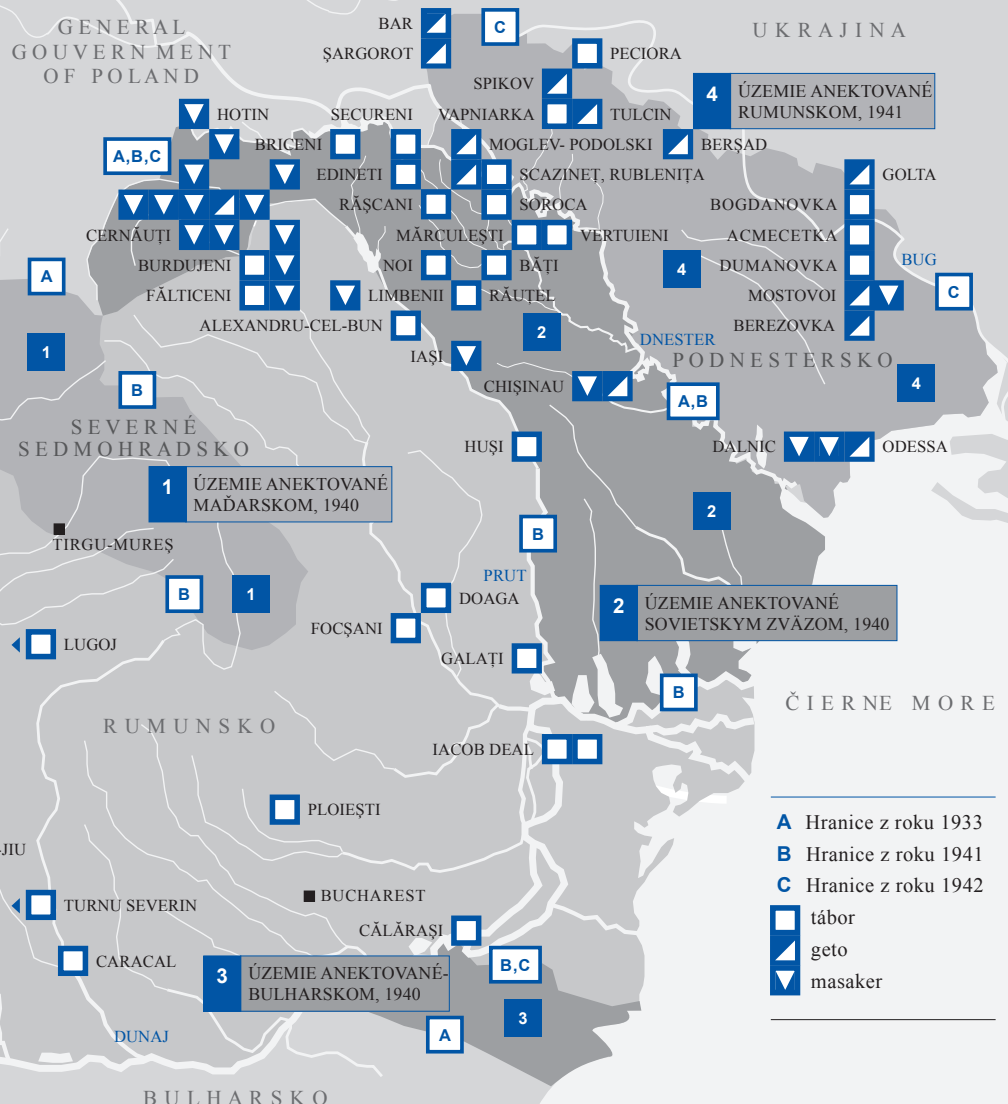
Dlho predtým, ako boli v polovici 19. storočia oslobodení od otroctva a dokonca aj desaťky rokov pred druhou svetovou vojnou, neboli Rómovia predmetom oficiálnej politiky Rumunska. Pri absencii akýchkoľvek koordinovaných právnych noriem zákaz otroctva znamenal jednoducho oslobodenie bývalých vlastníkov otrokov od všetkej zodpovednosti za svojich bývalých otrokov. Týmto spôsobom sa stala novonadobudnutá sloboda len ďalšou formou ekonomickej závislosti, dokonca ešte závažnejšou ako predtým. V snahe o nájdenie si nového spôsobu živobytia sa mnohí Rómovia vrátili ku kočovnému spôsobu života. Iní, vytvoriac v poradí druhú vlnu migrácie, odišli do západnej Európy aj napriek represívnym zásahom týchto krajín.

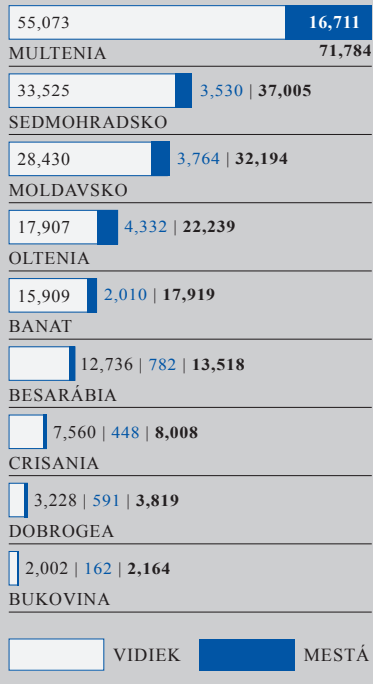
RUMUNSKO 1941 - 1942

III.1A (na základe Ioanid 2000, str. xxvi)

MIESTA TÁBOROV, GET A MASAKROV V RUMUNSKU 1941 – 1942

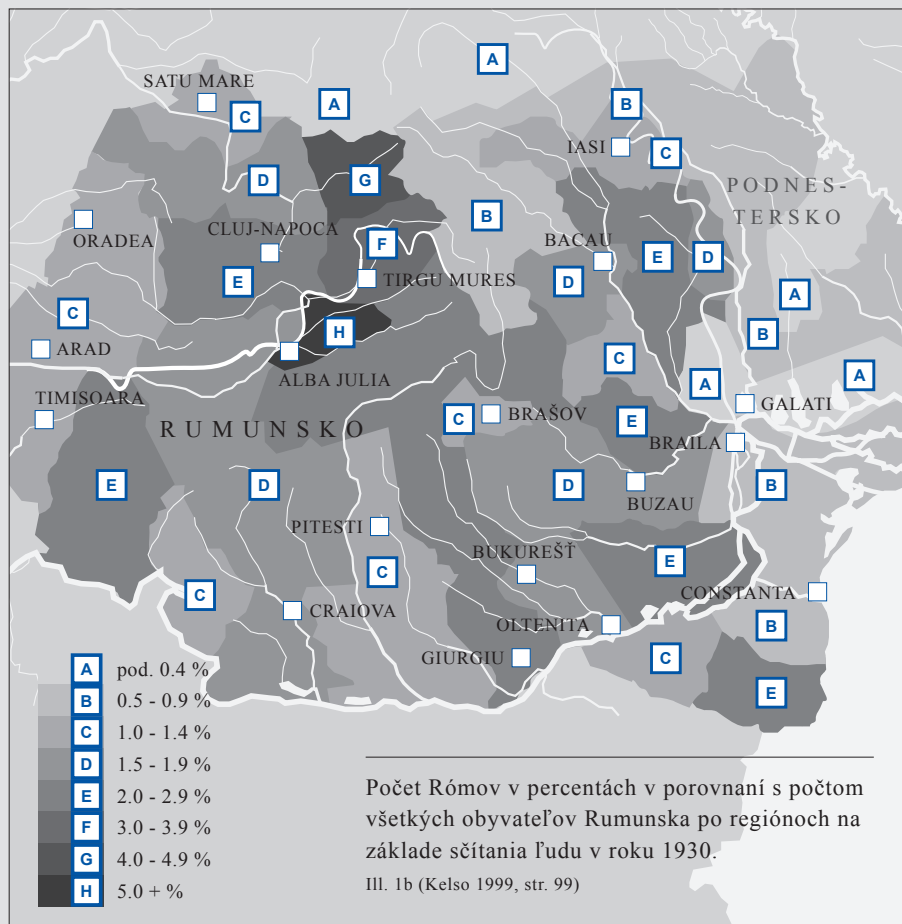
III.1B (Na základe Ioanid 2000, str. xxvi)

Počet Rómov v jednotlivých provinciách na vidieku a v mestách na základe sčítania ľudu z roku 1930 a pre rumunské územie z roku 1942.

III. 1a (Kelso 1999, str. 99)

Väčšina Rómov však aj naďalej žila na perifériách rumunských miest a dedín, kde sa živili ako ná denní robotníci, venovali sa tradičným remeslám, boli bez kvalifikácie a žili zväčša z podpory. Ak až doteraz boli predsudky voči Rómom založené na stredovekom odmietaní ich náboženskej „deviantnosti“, nové výčitky sa týkali neschopnosti Rómov začleniť sa do spoločnosti („starí Rumuni“), a to predovšetkým v súboji o zdroje (predovšetkým v prípade Židov, nazývaných „noví Rumuni“). Keďže Rumunsko, ako aj iné východoeurópske kra-

jiny, je štátom postaveným na etnickom princípe, moderný rumunský štát sa potýkal a ešte stále sa potýka s opätovne sa objavujúcou neochotou akceptovať a potrebou vyčleniť „odlišné“, čo v histórii tohto štátu prinieslo len bolestivé následky.

Situácia sa vyostřila po roku 1940, keď krajina vstúpila do sféry vplyvu nacistickej politickej a ideologickej dominance. Po tom, ako sa dostal k moci, začal Iron Guard po prvý raz zvažovať prijatie rasovej politiky voči Rómom. Časopis „Cuvântul“ vydal 18. januára 1941 článok, v ktorom sa zdôrazňovala

priorita „cigánskej otázky“ v programe vlády navrhujúcej prijatie vhodnej legislatívy, ktorá by postavila manželský zväzok medzi Rumunmi a Rómami mimo zákon a ktorá by postupne izolovala Rómov do nejakého typu geta. Rómovia sa stali cieľom rumunských eugenikov. [II. 3]

V tomto kontexte sa rumunská vláda rozhodla deportovať Rómov do Podnesterska. V prvej fáze bolo rozhodnuté, že deportovaní budú všetci kočujúci Rómovia bez výnimky, v druhej fáze potom postupne aj všetci usadení Rómovia. [II. 6]

DEPORTÁCIE KOČUJÚCICH RÓMOV, JÚL – AUGUST 1942

Ako prví boli 1. júna 1942 deportovaní kočujúci Rómovia. V ten deň začali žandári zadržiavať Rómov a posilať ich do veľkých miest krajiny, odkiaľ boli deportovaní do Podnesterska. Sám

maršal Antonescu vydal rozkaz na deportácie „všetkých kočujúcich Cigánov z táborov po celej krajine.“ Rómovia cestovali peši alebo na vozoch z jedného okresu do druhého, pričom ich cesty trvali niekoľko týždňov. Oficiálne sa celá operácia skončila 15. augusta 1942. Tí Rómovia, ktorí boli v čase deportácií na fronte alebo boli mobilizo-

vaní v rámci krajiny, boli nariadením armádneho generála z armády prepustení, poslaní domov a následne za svojimi rodinami do Podnesterska. Do 2. októbra 1942 bolo do Podnesterska celkovo deportovaných 11 441 Rómov (2352 mužov, 2375 žien a 6714 detí). [II. 2]

III. 2
Skupina polokočovných Rómov v Rumunsku na fotografii z čias pred deportáciou.
(Kelso 1999, str. 102)

„CIGÁNI MAJÚ BYŤ DEZINFIKOVANÍ DOMA“

Výchádzajúc z ideí Roberta Rittera, strojcu intelektuálneho pozadia celej tragédie Rómov v nacistickom Nemecku, považovali rumunskí „vedci“ Rómov za mor:

„Kočujúci a polokočujúci Cigáni budú internovaní v táborech nútených prác. Tam budú prezečení, oholení a ich telá dezinfikované [...]. Náklady na život sa budú hradiť z ich vlastnej práce. Po dožití jednej generácie sa ich môžeme zbaviť nadobro. Na ich miesto môžeme dať etnických Rumunov z Rumunska alebo zo zahraničia, ktorí budú schopní vykonávať objednávku a aj kreatívnu prácu. Usadení Cigáni budú dezinfikovaní vo svojich domovoch [...]. Týmto spôsobom sa okolie našich dedín a miest zbaví chorôb, naopak, stanú sa z nich ľudské nárazníkové zóny, ktoré budú pre náš národ prospešné.“

III. 3 (Preložené z Făcăoaru, Gheorghe (1941)

Câteva date în jurul familiei si statului biopolitic, București)

DEPORTÁCIE USADENÝCH RÓMOV, ICH VYHLÁSENIE ZA „NEŽIADUCE“ OSOBY, SEP. 1942

Do prvých deportácií boli vybraní Rómovia, ktorí boli vyhlásení za „nebezpečných a nežiaducich“. Deportovaní boli spolu so svojimi rodinami, čo činilo 12 497 ľudí. Ostatných 18 941 malo byť deportovaných neskôr. V čase už prebiehajúcich deportácií usadených Rómov úrady ešte nemali jasno v tom, ako budú s usadenými Rómami zaobchádzať. Mali byť deportovaní do

Podnesterska alebo uväznení v táborech v Rumunsku. Nakoniec bolo rozhodnuté usadených Rómov deportovať. Podľa pôvodného plánu mali byť Rómovia poslaní do Podnesterska v júli. Najprv loďou po Dunaji a potom cez Čierne more. Tento plán bol detailne vypracovaný, ale neskôr úrady od neho upustili a namiesto toho bol transport uskutočnený vlakom. Ion Antonescu stanovil začiatok celej akcie na 1. august 1942, avšak deportácie usadených Rómov sa začali až v septembri. Trvali od 12. septembra do 20. septembra 1942. Použitých bolo deväť špeciálnych vlakov, ktoré vyšli z

rôznych rumunských miest. Dôvodom, prečo sa deportácie začali až v septembri, bola zmena plánu prepravy z vodnej na železničnú. Do Podnesterska bolo počas septembra deportovaných 13 176 usadených Rómov. Rómovia boli zo svojich domovov vyhnaní bez základných životných potrieb a základného majetku a nebol im daný čas ani na to, aby svoj majetok predali. A tak šéfovia miestnej polície a policajných staníc často kupovali majetok Rómov a ich domáce zvieratá za extrémne nízke ceny. Domy aj iný majetok Rómov bol po ich deportácii skonfiškovaný „Národným centrom pre rumunizáciu“.

ZAOBCHÁDZANIE S RÓMAMI V PODNESTERSKU

Rómovia boli umiestnení na hraniciach alebo v centre dedín v južnom Podnestersku na brehu rieky Bug, v oblastiach Golta, Očakov, Berezovka a Balta. Niektorí

Rómovia boli ubytovaní v chatrčiach, iní v domoch. Niekoľko dedín na brehu rieky Bug bolo kvôli tomu úplne vyľudnených, pričom ukrajinské obyvateľstvo bolo premiestnené do oblastí strednej Ukrajiny. Toto boli takzvané „cigánske kolónie“ v Podnestersku, ktoré pozostávali z niekoľko sto ľudí (spočiatku to bolo aj

niekoľko tisíc ľudí). Konfiškácia koní a vozov, ktoré kočujúcim Rómom slúžili ako pojazdné obydlia a aj ako prostriedky obživy, na Rómov doľahla veľmi tvrdo. Rómovia nedostávali dostatok jedla a sami sa už nemali ako o seba postarať. Prídely jedla, ktoré určila vláda, sa nedodržiavali, niekedy Rómovia

Vasile Ionita mal štyridsať rokov, keď mu strážnik prišiel oznámiť, že musí opustiť svoju dedinu a presťahovať sa do Podnesterska:

“Rok predtým sa v tlači začali objavovať články o deportácii. Bol som v kréme a nejaký Rumun, ktorý čítal noviny, povedal: ‘Počuj, ty, človeče, tu sa píše, že všetci Cigáni budú poslaní do Podnesterska.’ Neverili sme, že sa také niečo môže stať. Nečakali sme, že nás tam naozaj pošlú. Pred deportáciou sme mali dobrý život. Žili sme s ostatnými v mieri. Akceptovali sme sa navzájom. Boli sme prekvapení, nepripravení. Ľudia mali vtedy zareagovať inak, mali sa prebrať. Boli ľudia, ktorí protestovali, niektorí inteligentní, vzdelaní ľudia, ale nemalo to žiadny vplyv.

Ja som pracoval s meďou, vyrábala som predmety pre domácnosť. Môj otec ma to naučil. Je to dávnoveké remeslo, ktorému sa treba naučiť. Učili sme sa od starších. Dedinský policajt, ktorého som poznal, mi povedal: ‘Budeš musieť odísť, tak ako ostatní, do Podnesterska.’ Ja som odpovedal: ‘Prečo? Dám ti peniaze.’ Dal som mu 1000 lei. A medený hrniec, ktorý som vyrobil. Strážnik mi povedal: ‘Dobre, schovaj sa, kým táto vlna hnevu a zla neopadne. Pomôžem ti.’ Ale zdá sa, že jednému Cigánovi, ktorého rodina bola deportovaná, sa to nepozdávalo a udal ma. Povedal im, kde sa schovávam a oni prišli a zobrali mňa a aj moju rodinu do Podnesterska. Strážnik sa snažil dodržať svoj sľub a pomôcť mi. Odišli sme na koči

s koňmi, moja žena a štyri deti. Mal som štyroch bratov a sestru, ktorá sa volala Natalita, tá odišla. Sprevádzala nás polícia. V Podnestersku ma posielali z miesta na miesto.

Na ceste do Podnesterska nás zbili, [ale] rumunskí policajti nás bili menej. Na druhej strane, keď sme prišli do Besarábie, tam nás bili všetci. Antonescu nenávidel Cigánov. On nás nenávidel a ubližoval nám. Keď sme prišli, robili si z nás žarty a dali nám tú najťažšiu prácu, zneužívali nás ako ťažné zvieratá. Držali nás tam dva roky a počas celej tej doby nás neušetrili žiadneho utrpenia.

[V Podnestersku] sme všetci bývali pod holým nebom, teda okrem tých, ktorí mali svoje vozy a mohli spať v nich alebo pod nimi. [To miesto] bolo niečo ako pole, bolo veľmi dlhé a rovné. Nebolo ničím chránené. Bolo teplo, lebo bola jar alebo leto a mohli sme spať vonku aj bez strechy nad hlavou. V tom čase sme nemali žiadne domy. Bolo tam asi 10 000 rodín. Boli sme tam ponechaní napospas osudu. Ale keď prišla zima, odviekli nás odtiaľ a priviedli nás do veľkého mesta. Umiestnili nás v akomsi dome, bol to chliev, v ktorom chovali zvieratá. Stovky rodín bývali spolu s [Ukrajincami]: Dali nám jednu kukuricu a zemiak na deň. Dali nám 200 gramov kukuričnej múky, z ktorej sme nemohli nič navariť, bol v nej piesok. Zomierali sme od hladu.

Boli tam rôzni Cigáni. Prví deportovaní boli kočujúci a potom polokočovní Cigáni. Ale potom boli deportovaní aj tí,

ktorí nehovorili rumunsky. Avšak my sme mali v porovnaní s kočovnými Cigánmi, ktorých poslali von [z chlieva], podstatne jednoduchší život. Oni si postavili zemľanky, v ktorých museli žiť. Boli na tom tak zle, že prišli do bodu, keď museli zjesť svoje vlastné kone, na ktorých im tak veľmi záležalo. V tých časoch boli kone posvätné, predovšetkým pre nich, pretože boli kočovníci. Mali dlhé vlasy a iné, pestrofarebnejšie šaty. Pre polokočovných, ako sme boli aj my, bol život jednoduchší ako pre kočovných Cigánov, ku ktorým sa správali zle, pretože ich považovali za odlišných.

Deportácie Židov sa začali dávno pred [nami]. Väčšinu z nich zavraždili. Ale ešte predtým boli poslaní do Nemecka, kde museli pracovať. Tí, ktorí nezodpovedali predstávam úradníkov, boli zastrelení. Židia museli vykopať veľké hroby, postavili ich pred ne a postrieľali samopalmi. [...]

Tí, ktorí nás strážili, ho okamžite zastrelili. Zastrelili ho samopalom. Slniečnicové pole bolo od nás tak dvadsať alebo tridsať metrov. Ale keď ten človek prekročil [čiaru], zastrelili ho. Nemohli sme utiecť. Pretože ak by sme ušli, chytili by nás a zastrelili. Ak by nás chytili vo vľaku, vyhodili by nás a zabili.

Pracoval som na poli, žal obilie, kopal zem. Radšej by som išiel bojovať do vojny pretože moja rodina by tak mohla zostať doma a neprežíval by som ten každodenný strach. Pre mňa by to tak bolo jednoduchšie, keby som bol sám a nie s

nedostali jedlo aj celé týždne. Nedostávali ani drevo na kúrenie, takže si nemohli zakúriť ani si pripraviť jedlo. Šatstvo bolo ďalším veľkým problémom, keďže deportovaní Rómovia nemali dovolené vziať si so sebou žiadne šatstvo ani žiadne osobné veci. Deportovaným chýbali najzákladnejšie veci, nemali ani hrnce na prípravu jedla. Nemali takmer žiadnu zdravotnú starostlivosť ani žiadne lieky. [II. 5]

Až do jari 1943 bola situácia Rómov v Podnestersku po každej stránke dramatická. Mnoho tisíc z nich zomrelo. Takmer všetci rumunskí Rómovia

deportovaní do Podnesterska, ktorí tam zomreli, zomreli počas zimy 1942/1943. Správa policajného sudcu landauskej oblasti pre prefektúru oblasti Berezovka opisuje epidémiu exantematózneho týfusu, ktorá prepukla v rómskych táboroch v polovici decembra 1942. Hovorí sa v nej tiež, že kvôli týfusu sa počet Rómov internovaných v Landau znížil zo 7500 na približne 1800 – 2400. Situácia v Landau bola výnimočná, ale počet tých, ktorí zomreli bol vysoký všade. [II. 9]

Situácia Rómov sa neskôr mierne zlepšila. Keďže koncentrácia ľudí vo veľkých počtoch im znemožňovala nájsť

si prácu a jedlo, rovnako ako bolo pre úrady náročné takéto skupiny strážiť a po dramatických skúsenostiach zo zimy 1942/1943, úrady na jar a v lete 1943 kolónie rozdelili a Rómov rozmiestnili do viacerých dedín. A tak Rómovia začali žiť, či už dlhšie alebo kratšie, v mnohých dedinách v oblastiach Golta, Balta, Berezovka a Očakov, kde pracovali buď na bývalých štátnych poľnohospodárskych družstvách a v kolchozoch alebo v dielňach, alebo na iných miestach a za svoju prácu boli, aj keď minimálne, kompenzovaní.

Archívy vytvorené okupačnými

rodinou, o ktorú som sa musel starať. Nič som svojim deťom nemohol priniesť. Pozeral som sa na nich, ako umierajú od hladu, pozeral sa, ako chorľavejú.

Mnoho ľudí zomrelo od hladu. Keď ležali na zemi, po nejakom čase zomreli od hladu a zostali tam ležať aj po smrti. Nemali sme tam cintoríny. Vyhĺbili sme len plytké hroby. Môj brat zomrel od hladu, trápenia a na chorobu. Keď sme ho pochovávali, nemali sme silu vykopať hlboký hrob. Pochovali sme ho iba pod povrch. Zakryli sme ho len tenkou vrstvou zeme a navrch dali rastliny.

Boh a rodina [ma udržali pri živote]. Často som myslel na návrat domov a môj starší brat nás neustále povzbudzoval. Vravil nám, že musíme prežiť. Že musíme prežiť, aby sme sa mohli vrátiť. Mnoho ľudí tam zomrelo od hladu. Tri štvrtiny ľudí. Zostala len jedna štvrtina. Už sme sa nehádali. Hlad bol taký veľký, že ten silnejší robil život pre toho slabšieho ťažším. Bol to boj o prežitie. Nevedeli sme, ako odtiaľ utiecť. Našou jedinou nádejou v tejto hroznej situácii bol Boh. Už sme nemysleli na iných ľudí. Neverili sme, že by nám mohli ľudia ešte nejako pomôcť.”

III. 4 (Kelso 1999, str. 118ff.)

„VO VŠEOBECNOSTI, SITUÁCIA CIGÁNOV JE HROZNÁ”

Zo správy podpísanej agentom tajnej služby, v ktorej vysvetľuje situáciu v otchakovskom kraji, 5. december, 1942:

Kvôli podvýžive niektorí Cigáni – ktorých bola väčšina – stratili väčšinu svojej váhy a vyzerali ako žijúce kostry. Predovšetkým v poslednom období zomieralo desať až pätnásť Cigánov denne. Boli plní parazitov. Nechodil k nim lekár a nemali ani žiadne lieky. Boli nahí [...] a nemali žiadnu spodnú bielizeň ani oblečenie. Boli tam ženy, ktorých telá [...] boli v pravom zmysle slova nahé. Od svojho príchodu nemali k dispozícii žiadne mydlo, preto sa neumývali a ne-

vyprali ani jeden kus odevu.

Vo všeobecnosti je situácia Cigánov hrozná a takmer nepredstaviteľná. Kvôli týmto životným podmienkam sa ľudia zmenili na tiene a takmer úplne zdivočeli. Do tohto stavu sa dostali kvôli zlým podmienkam bývania a nedostatočnej výžive ako aj kvôli zime, ktorou trpia. Kvôli hladu [...] začali kradnúť a vystrašili tým Ukrajincov. Ak by v krajine žili Cigáni, ktorí kradli [...] iba tak, z dlhšej chvíle, na tomto mieste by sa aj Cigán, ktorý bol v minulosti čestný, zmenil na zlodeja, pretože by ho k tomuto odsúdeniahodnému správaniu prinútil hlad.”

III. 5

SPOMIENKY TOHO, KTORÝ PREŽIL DEPORTÁCIE

„Vo vozni bez sedadiel bolo [natlačených] asi tak sto ľudí. Nechali nás v skupine s našimi rodinami. Bolo teplo, bol september. Spali sme jeden na druhom. [Neboli] tam žiadne toalety. Na WC sme chodili, keď vlak zastavil. Na oknách boli železné mreže hrubé ako palec, takže nikto nemohol utiecť. A kde by sa aj dalo utiecť? Strážnici nám dali chlieb a salám. Vlak zastavoval na každej malej stanici a niekedy tam zostal stáť aj celý deň. Ak sme sa vypýta-

li, jeden člen rodiny mohol ísť na hodinu - dve do mesta a kúpiť jedlo. Vodu sme mali v drevených fľašiach.

Ak bolo niekomu zle, nikto sa o nich nepostaral. Mnohým ženám sa vo vlaku narodili deti. Urobili sme pre nich miesto. Cigánske ženy si navzájom pomáhali ako duhy. Jedna zatlačila nohou na chrbát ženy, druhá prestrihla [pupočnú] šnúru, ďalšia zabalila dieťa a ďalšia handrou poutierala zem a vyhodila ju von oknom. [...]”

III. 6 (from Kelso 1999, p. 110)

úradmi v Podnestersku aj úradmi niektorých samosprávnych obcí a oblastí a záznamy jednotlivých poľnohospodárskych družstiev a fariem poskytujú detailné informácie o type práce, ktorú Rómovia vykonávali, či už to bola práca v poľnohospodárstve, oprava ciest a železničných tratí, rúbanie breзовých hájov na brehoch rieky Bug, rúbanie stromov v lesoch alebo práce spojené s armádnou činnosťou v Nikolajevskom regióne (na opačnom brehu rieky Bug, na území okupovanom Nemeckom). Prostredníctvom série opatrení, ktoré boli prijaté v lete roku 1943, sa úrady pokúšali

pre deportovaných zabezpečiť prácu. V tom čase sa takýto postup nazýval „organizácia práce”. Práca bola platená, a tak mohli rodiny deportovaných Rómov prežiť náročné podmienky.

Niektorým zo zadržaných sa podarilo na nepriaznivé podmienky Podnesterska adaptovať. Našli štrbiny v ekonomike dedín, vykonávali drobné práce a remeslá pre domáce obyvateľstvo, presne tak, ako keď žili v dedinách v Rumunsku pred začiatkom vojny. Jednou z takýchto skupín, ktorá si dokázala udržať svoje remeslo a tak si istým spôsobom zabezpečiť živobytie, boli pieptanari

(výrobcovia hrebeňov). Vo februári 1944 si 1800 Rómov, ktorí žili v oblasti Berezovka, zarábali na svoje živobytie výrobou a predajom hrebeňov.

Avšak nie všetci deportovaní mohli dostať prácu. A tak boli na úrovni celej oblasti alebo dištriktu prijaté nariadenia, ktoré miestnym úradom nariaďovali zabezpečiť pre Rómov jedlo. Viaceré oddelenia vlády Podnesterska, predovšetkým Ministerstvo práce, ktoré malo vo svojej právomoci Židov a Rómov deportovaných do Podnesterska, nedokázalo v tejto veci efektívne spolupracovať. Na jar roku 1943 boli

III. 7

Ion Antonescu a Horia Sima skladajú príslahu pri príležitosti založenia Národného legionárskeho štátu na čele s generálom Antonescuom a Simom, veliteľom Legionárskeho hnutia, ako vicepremiérom, september 1940.

(Z Ioanid 2000, str. 194b)

„MÁM TU ČESŤ INFORMOVAŤ VÁS, ŽE SÚ VYČERPANÍ OD HLADU. PROSÍM O RADU.“

Situácia nebola všade rovnaká. Na niektorých miestach boli Rómovia vystavení hladu a zime aj v roku 1943. Situácia bola najvážnejšia v krajii Golta. V správe Policajnej légie kraja Golta pre Generálny policajný inšpektorát z 10. mája 1943 sa opisuje proces vyhľadzovania Židov a Rómov:

„Mám tú česť informovať Vás, že som overil situáciu v celej krajine a zistil som nasledovné: Židia nedostali jedlo už celé mesiace. To isté platí aj pre Cigánov a väzňov v tábore v Golte, kde je uväznených 40 jedincov. Všetci pracujú a sú donútení pracovať, až kým nie sú úplne vyčerpaní od hladu. Prosím Vás o radu.“

V inej správe, datovanej na 22. novembra 1943, ktorá bola adresovaná Prefektúre kraja Golta, légia konštatuje, že Rómovia internovaní v pracovnom tábore v Golte (vrátane tých, ktorí sa neúspešne pokúsili utiecť z Podnesterska) sa píše, že tam umierajú od hladu. Rovnako v tom istom roku v septembri odsúdil Ion Stancu, „starosta Cigánov“ v Kamina Balka v Golte, fakt, že Rómovia nemali dostatok jedla:

„Cez deň pracujeme v kolchoze a počas noci hliadkujeme v okrese, dávajú nám len veľmi málo jedla, 300 gramov [kukuricnej] múky, 500 gramov zemiakov a 10 gramov soli na osobu, nič iné sme nedostávali, olej sme nedostali osem mesiacov.“

III. 8

„ZNIČILI NÁS“

Ion Neagu, ktorý strávil zimu 1942/43 v tábore v okrese Landau:

„Dali nás do veľkej školy, ktorá mala dve alebo tri poschodia. Jedli sme tu a tam bola toaleta. Z každej cigánskej rodiny zomreli dvaja alebo traja [ľudia]. Nemali vozy, peniaze, nemali nič. Všimol som si, že keď

niekomu zomrela celá rodina a ostal už iba sám, prial si zomrieť aj on. Zničili nás. Nevieť povedať, koľko Cigánov zomrelo, koľko zomrelo detí, koľko matiek a otcov sa už o svoje deti nestaralo. Snažili sa prežiť. Zomreli tam moja švagriná, moja sestra a môj malý brat, všetci zomreli na týfus.“

III. 9 (Kelso 1999, str. 116)

Rómovia v okrese Balta presťahovaní zo svojich domov do chatrčí postavených na pôde, ktorú mali obrábať a takto mohli získať potravu. Iné kolónie boli rozpustené a Rómovia rozmiestnení do dedín na Ukrajine, čo im malo zabezpečiť lepšie živobytie a dostatok práce. Vyskytli sa aj návrhy na zriadenie rómskych poľnohospodárskych kolónií, kde by Rómovia dostali pôdu a poľnohospodárske náčinie. Polícia naliehala na miestne úrady, aby Rómom zabezpečili živobytie. [II. 5]

Na druhej strane často dochádzalo ku sťažnostiam, že Rómovia sa práci

vyhýbali, aj keď bola dostupná. Dokumenty prinášajú informácie o tom, že niektorí Rómovia začali v dedinách žobrať. Aby si zabezpečili jedlo, začali kradnúť a sformovali sa rómske skupiny zlodejov. Títo deportovaní spôsobovali rumunským úradom problémy. Rómovia tiež začali z kolónii na rieke Bug utekať a či už jednotlivo alebo v skupinách sa pokúšali vrátiť do Rumunska. Utečenci však boli zväčša chytení a vrátení späť. Pre takéto prípady sa plánovali zriadiť trestné tábory, ale k ich vzniku nikdy nedošlo. Iba na jeseň roku 1943, keď sa úteky Rómov začali povážlivo množiť

a počet tých, ktorí boli chytení na úteku presiahol 2000, bolo prijaté nariadenie, aby sa takýto trestný tábor zriadil v Golte, kde bolo následne internovaných 475 Rómov.

Situácia Rómov sa líšila od oblasti k oblasti, od kraja ku kraju a dokonca od farmy k farme. Ich situácia závisela od mnohých faktorov, vrátane toho, kto stál na čele administratívnej oblasti. Prídel potravín do veľkej miery závisel na miestnych komunitách, aj keď Ukrajinci považovali deportovaných Rómov za záťaž. Oblastné a krajské úrady museli predstaviteľov ukrajinských miest a obcí

SPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmeriei
Secția III-a

S I T U A T I E - N U M E R I C A

privityoare la evacuarea țiganilor nomazi și nenomazi în Transnistria.

1) Țigani nomazi evacuați între 1 Iunie și 15 August 1942 :

Bărbați	2.352
Femei	2.375
Copii	6.714
Total=	11.441

2) Țigani nenomazi (stabili) nemobilisabili și periculoși ordinii publice, evacuați cu trenurile de evacuare între 12-20 Sept.1942:

Bărbați	3.187
Femei	3.780
Copii	6.209
Total=	13.176

Au mai fost evacuați ulterior cu aprobări speciale, fiind infractori eliberați din închisori:

Bărbați	22
Femei	17
Copii	30
Total =	69

Total general țigani nomazi și nenomazi24.686

-----ooOoo-----

III. 10

Prehľad 24 686 kočujúcich a usadených Rómov, ktorí boli deportovaní do Podnesterska do konca septembra 1942. Zoznam je rozdelený na dve kategórie a ďalej rozdelený na mužov, ženy a deti.

(Kelso 1999, str. 109)

POČET DEPORTOVANÝCH RÓMOV A OBETÍ

Presný počet Rómov, ktorí boli deportovaní a zomreli v Podnestersku, ešte nie je známy. V roku 1946 Rumunská komisia pre vojnu pripustila, že v podnesterských táboroch zomrelo 36 000 Rómov, ale iné štatistiky naznačujú, že obetí bolo omnoho viac. Dva rumunské archívy, archív v Odesse a Nikolaeve (teraz územia patriace Ukrajine), ešte neboli preskúmané. Na základe súčasných prameňov sa počet Rómov deportovaných do Podnesterska od júna 1942 do decembra 1943 odhaduje na niečo viac ako 25 000 ľudí. 14. marca 1944, keď rumunskí obyvatelia, bez ohľadu na ich pôvod, museli byť evakuovaní z Podnesterska, nahlásilo Vrchné policajné velenie v Odesse, že na jeho území sa nachádzalo 12 083 Rómov. K tomuto počtu je potrebné pripočítať ešte približne 2000 Rómov, ktorí ešte pred spomínaným dátumom z Podnesterska utiekli. 6439 Rómov, ktorých zaznamenala polícia počas druhej polovice júla 1944, keď začali zaznamenávať tých, ktorí sa vrátili do Rumunska, tvoria iba jednu časť tých, ktorí prežili. Veľký počet z nich boli deti.

III. 11

aj miestne komunity nútiť, aby Rómom poskytli jedlo tak, ako to bolo dohodnuté s vládou Podnesterska. Situácia jednotlivých Rómov závisela aj na skupine

alebo podskupine, do ktorej patrili. Na niektorých miestach si Rómovia dokázali zabezpečiť svoje životné minimum a prežili viac-menej v dobrej kondícii

celé dva roky deportácie. Na iných miestach však prežila z pôvodného počtu deportovaných iba malá skupina. [II. 11]

**POVOJNOVÉ ROKY A
POSUDZOVANIE DEPORTÁCIÍ
RÓMOV NA POVOJNOVÝCH
TRESTNÝCH TRIBUNÁLOCH**

Po návrate tých Rómov, ktorým sa podarilo prežiť deportáciu v Podnestersku, čiže na jar a v lete roku

1944 a po zmene režimu v auguste roku 1944, prestala byť „cigánska otázka“ predmetom politickej agendy rumunskej vlády a obnovenie občianskych práv Rómov prebehlo hladko. Pre novú vládu boli Rómovia opäť to, čo boli aj pred tým, ako sa Antonescu dostal k moci: skôr marginalizovaná sociálna skupina ako etnická menšina. Dôsledkom toho

boli prijaté rozhodnutia ako vytvorenie stimulov, ktoré mali primäť kočujúcich Rómov usadiť sa a znovu vytvorenie predošlých obmedzení pohybu pre tie isté skupiny Rómov. Neexistujú dôkazy o tom, že by deportovaní Rómovia boli nejakým spôsobom odškodnení a problémy Rómov sa nedostali do programov politických strán.

Aj keď sa osudy Rómov počas vojny – deportácie do Podnesterska aj ich vyvražďovanie – vytratil z povedomia tak vlády a politických strán, ako aj z povedomia verejnosti, povojnové trestné tribunály tieto udalosti prinavrátili na program dňa. V porovnaní s hlavnými témami týchto súdov aj teraz sa osudom Rómov venovala iba malá pozornosť. Keď sa v roku 1945 pred súd dostala prvá skupina vojnových zločincov, iba jeden z dôkazov obžaloby sa týkal rumunských deportácií (bolo to v prípade gulagov Isopescu, prefekta oblasti Golta), a dokonca aj vtedy sa obvinenia týkali iba konfiškácií rómskych vozov a koní. Zvyšok obvinenia sa týkal výlučne vyvražďovania Židov.

Keď sa v roku 1946 pred súd dostal Ion Antonescu spolu so svojimi spolupracovníkmi, situácia bola podobná. Aj keď obvinenia proti Antonescu zahŕňali aj obvinenia z deportácií Rómov, obžaloba sa detailmi nezaoberala. A tak sa počas súdneho sporu s Antonescu spomenula tragédia Rómov iba štyrikrát: v obžalobe, počas oficiálneho čítania

obvinení a vo výpovediach Antonescu a generála Vasiliu. V obžalobe sa len okrajovo spomína, že „tisíce dotknutých rodín bolo vyhnaných zo svojich chatrčí a ošarpaných domov a deportovaných za riekou Dnester. Desiatitisíce mužov, žien a detí zomrelo od hladu, zimy alebo choroby.“ Obžaloba spomína 26 000 deportovaných Rómov, kým generál Vasiliu pripustil deportáciu 24 000 Rómov. Vo vyhlásení počas vypočúvania Ion Antonescu tvrdil, že deportácie boli vykonávané na základe práva a ich cieľom bolo udržať v krajine poriadok, Rómovia podľa jeho slov páchali v Bukurešti a iných mestách počas vojnového zákazu vychádzania mnoho krádeží, lúpeží a vražd. Rovnaké argumenty ponúkol aj vo svojom memorande z 15. mája 1946 pre ľudový tribunál. Aj keď v tom čase tlač ponúkala detailné prepisy súdnych pojednávaní, osudu Rómov sa nevenovala takmer vôbec.

Zdá sa, že v prvých rokoch po vojne bol osud rumunských Rómov počas druhej svetovej vojny pre väčšinu ľudí nezaujímavý. Jediná

iniciatíva, ktorá mala za cieľ podporiť bývalých deportovaných Rómov do Podnesterska, prišla v roku 1945 od „Únie Rómov v Rumunsku“. Ústredný výbor Únie vyhlásil, že hlavným cieľom organizácie je „poskytnúť morálnu a materiálnu podporu všetkým Rómom a predovšetkým tým Rómom, ktorí boli deportovaní do Podnesterska“. Kým však táto organizácia začala 15. augusta 1947 opäť efektívne fungovať, jej ciele sa už deportovaných Rómov netýkali.

Napokon v roku 1948 boli Rómovia blízko toho, aby dosiahli štatút etnickej menšiny (“spoluobyvateľská národnosť”). Decembrové rozhodnutie na tému etnických menšín, ktoré vydal Politický odbor Ústredného výboru Rumunskej robotníckej strany – kľúčový dokument komunistickej politiky voči menšinám – tento štatút Rómom nepriznalo. Situácia sa zmenila až po páde komunistického režimu v roku 1989.

BUDÚCNOSŤ MINULOSTI: PRIZNANIE OTROCTVA A HOLOKAUSTU RÓMOV

V októbri 2003 vytvorila rumunská vláda Medzinárodnú komisiu na štúdium holokaustu v Rumunsku, ktorej predsedal Elie Wiesel a Ion

Iliescu, rumunský prezident, a ktorá sa opierala o expertízu Múzea holokaustu vo Washingtone aj o posudok Múzea Yad Vashem v Jeruzaleme. Členovia komisie vypracovali štúdiu o spoločnom osude Židov a Rómov počas holokaustu v Rumunsku. Štúdia bola publikovaná v novembri 2004. Po viac ako šesťdesiatich rokoch od tejto tragédie sa po prvýkrát v histórii

štát z východnej Európy odhodlal verejne aj politicky otvoriť túto bolestnú tému a priznal fakt, že počas holokaustu prišli o život tisíce Rómov. Je to začiatok, ktorý by mali nasledovať aj ostatné európske krajiny a súčasne je to aj príležitosť na to, aby Rómovia znovu objavili svoju minulosť.

Bibliografia

Achim, Viorel (1998) Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică | *Ioanid, Radu (2000) The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944. Chicago: Ivan R. Dee* | *Ionescu, Vasile (2000) Deportarea rromilor in Transnistria. București: Aven Amentza* | *Kelso, Michelle (1999) Gypsy deportations from Romania to Transnistria 1942-44. In: Kenrick, Donald (ed.) In the Shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 95-130*